

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Je kon de fiets gewoon buiten laten staan

de Rooy, P.

Publication date
2008

Published in
AMC Magazine

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Rooy, P. (2008). Je kon de fiets gewoon buiten laten staan. *AMC Magazine*, 2008(april), 20-24. <http://www.amc.nl/?pid=5508&&contentitemid=631&itemid=101>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

- [Home](#)
- [Over het AMC](#)
- [AMC Magazine](#)
- [AMC Magazine 2008](#)
- april

Je kon je fiets gewoon buiten laten staan

- [Leesvoor](#)
- [Mail](#)
- [Print](#)

[terug](#)

Als vertrouwen het sociaal kapitaal van een samenleving is, wordt het Nederlandse vermogen serieus bedreigd. Op tal van maatschappelijke terreinen lijkt het vertrouwen weg te sijpelen. Andere segmenten en mechanismen - marktwerking, individualisering, schaalvergroting – mogen zich juist verheugen in een overmatig vertrouwen, dat vaak niet minder schadelijk uitpakt. In AMC Magazine belichten uiteenlopende wetenschappers en publicisten de vertrouwenscrisis. Deze maand: Piet de Rooy, emeritus-hoogleraar Nederlandse Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam.

De grote ineenstorting nadert met rasse schreden. Met de millenniumbug bleek het in het jaar 2000 wel mee te vallen, maar nog voordat we een zucht van verlichting konden slaken werd ons de werkelijke crisis in volle maat uitgespeld. De Amerikaanse politicoloog Robert D. Putnam publiceerde 'Bowling alone', waarin we uitgelegd kregen 'how we have become increasingly disconnected from family, friends, neighbours and our democratic structures'.

Niet dat ik persoonlijk veel van die 'disconnection' heb gemerkt. Integendeel, ik voel me met al het genoemde moois juist meer verbonden dan ooit - en daarin ben ik niet de enige. Talloze Nederlanders achten hun persoonlijk leven wel in orde, maar tegelijkertijd zijn ze ervan overtuigd dat ons vaderland uit elkaar valt of anderszins ten onder gaat. Hun oordeel over het eigen reilen en zeilen verschilt van dat over de samenleving als geheel.

Die ambivalentie heeft al eens eerder in de lucht gehangen, namelijk in het *fin de siècle*. Rond 1900 werd het dagelijks leven voor de grote meerderheid van de bevolking alleen maar aangener. Tegelijkertijd stapelden de cultuurpessimistische beschouwingen zich op: de industrialisering dreef mensen bijeen in urbane pestholten, ontnam ze hun waardigheid als mens en de secularisering vervaagde bovendien nog de troost van het geloof. Sociologen rekenden uit dat het stevige en actieve genenmateriaal dat naar de stad trok in twee, hoogstens drie generaties verloren was gegaan. Steden functioneerden als een kaarsvlam: de gezonde levenskracht van het platteland kwam erop af als een gestage stroom van motten die neertuimelden als lijkjes in de blaker.

Het optimisme van de negentiende eeuw, de eeuw tenslotte van stoom en vooruitgang, verkeerde van lieverlee in pessimisme. Het paradijs was van plaats veranderd: niet langer lag het in de toekomst, maar in het verleden. Rond 1900 omhelsde men de Middeleeuwen als geliefd verpozingsoord; een periode immers waarin de anomie van de moderniteit niet bestond en mensen – ondanks alle problemen – nog een ware gemeenschap vormden.

derde wereldoorlog

Tegenwoordig vormen de jaren vijftig zo'n referentiepunt, toen was geluk heel gewoon. Maar hoe onbekommerd was die periode eigenlijk? Uit NIPO-enquêtes blijkt dat in 1950 de woningnood door vijfendertig procent van de respondenten als een bijna onoverkomelijk probleem werd ervaren. Driekwart verwachtte in de nabije toekomst werkloos te worden en zestig procent van de bevolking dacht dat er een derde wereldoorlog zou komen, zoals eenzelfde percentage ernstig bezorgd was over de gevolgen van de 'overbevolking' van Nederland (toen tien miljoen). Een kwart van de bevolking overwoog emigratie om aan al die problemen te ontkomen. Die cijfers zouden in de loop van het decennium wel enigszins dalen, maar daarmee vervaagden nog lang niet alle zorgen.

Wie veronderstelt dat de bevolking daarom gedeprimeerd bij de pakken neerzat, vergist zich. Juist de jaren vijftig geven een fundamentele verandering te zien in de Nederlandse samenleving: het was een tijd van ongekende modernisering. Al in het begin van het decennium ving een gestage en aanhoudende economische groei aan, die zichtbaar werd in een grondig veranderende arbeidsstructuur. In een betrekkelijk korte periode transformeerde Nederland van een agrarisch-ambachtelijk land in een moderne industriële samenleving. Ook wie de uitgave '1950 Welvaart in zwart-wit' (Kees Schuyt en Ed Taverne, 2000) leest – en de illustraties bekijkt! – kan zich moeilijk aan de indruk onttrekken dat Nederland grootschalig op de schop werd genomen. Het waren jaren waarin alom de banieren van de maakbaarheid over het land wapperden. Bedacht moet worden dat het hier ging om veranderingen die ook in het persoonlijk leven duidelijk merkbaar waren. Kinderen traden niet langer in de voetsporen van hun ouders, ze 'genoten' doorgaans meer onderwijs, ze kregen vaak werk in andere streken dan waar ze waren opgegroeid. En het was bovendien heel ander werk, minder met hun handen en meer aan een bureau.

Om dit alles nog eens in een ander register samen te vatten: in 1955 werd in Petten het Reactorcentrum Nederland opgericht, in datzelfde jaar verrees in Dwingelo een enorme spiegeltelescoop en het aantal brommers liep op van 55 duizend in 1950 tot 1,15 miljoen in 1960. En deze ontwikkeling werd week in, week uit getoond door het Polygoonjournaal terwijl Philip Bloemendal, die er met sonore stem nog een geruststellende kleur aan wist te verlenen, verslag deed van de onstuitbare moderniseringsgolf die over het land spoelde. Dit was de periode waarin de term 'vooroorlogs' niet verwees naar de crisis en werkloosheid van de jaren dertig, maar naar ouderwetse kwaliteit.

rommelzolder van de jeugd

Maar als de jaren vijftig zo dynamisch waren, hoe valt dan te verklaren dat deze periode in het collectieve geheugen opgeslagen is als benepen en benard? Het antwoord ligt goeddeels in de jaren zestig, toen jongeren afscheid namen van hun eigen jeugd en daarmee en passant ook van de wereld van hun ouders.

Op 1 november 1966 had een groepje Amsterdamse jongelui van een jaar of vijfentwintig de Stichting Jeugdsentiment de Jaren Vijftig opgericht. Deze stichting organiseerde in een oude school in Amsterdam nog een heuse tentoonstelling met 'die dingen uit de jaren vijftig waaraan wij een emotionele betekenis toekennen'. Het werd een festival vol nostalgie, waarin bezoekers vertederd rondwandelden op de rommelzolder van de eigen jeugd. Tegelijkertijd was het een manifestatie die duidelijk maakte dat in de jaren zestig alles anders zou worden. Eerder vertederd dan verbitterd werd bovendien vastgesteld dat volwassenen die verandering niet meer zouden kunnen bijbenen. In het 'Groot Gedenkboek van de jaren vijftig' (1968) legde

Wim Noordhoek, voorzitter van de Stichting Jeugdsentiment, uit dat het verschil tussen de jaren vijftig en zestig enorm was. ‘Voor ouderen eigenlijk onoverbrugbaar’, suggereerde hij. In het blad *Taboe* verklaarde de journalist Jan Vrijman dat ‘onze ouders’ brave mensen waren, die het ook niet konden helpen dat ze waren opgegroeid in beroerde tijden van crisis en oorlog, en daardoor nu met waarden en normen opgepadeld zaten die inhoud en betekenis hadden verloren. Hij sloot zijn stukje dan ook vriendelijk af: ‘Behandel de volwassenen met zachtheid en spaar de ouders.’ Om kort te gaan: hoe meer jongeren van plan waren te veranderen, hoe onveranderlijker ze het voorgaande decennium moesten maken; hoe minder ze zich nog van God en gebod wensten aan te trekken, hoe meer ze de jaren waarin de jongenskiel nog over hun schouders gleed versimpelden tot een nostalgisch tableau vivant. Onder deze generatiebehoefte bezweken de jaren vijftig. Daarmee werden ze tot een wonderlijke fase in de geschiedenis, een windstilte tussen het woeden van de oorlog en de culturele revolutie van *the swinging sixties*.

cultuur van overleven

Wat overigens niet wil zeggen dat Vrijman de plank volledig missloeg. Inderdaad hadden de volwassenen de harde jaren van crisis en oorlog meegemaakt, ervaringen die een zekere gedragsstijl hadden bevorderd. Die stijl wortelde in de traditie van de arbeiderscultuur, dat wil zeggen: hij kwam voort uit de manier waarop mensen zich in zeer schamele tijden staande hadden weten te houden. Het was een cultuur die gericht was op overleven, die vanuit de gedachte dat de chaos elk moment kon toeslaan gericht was op vergroting van de weerbaarheid. Drie samenhangende mechanismen waren daarbij van belang: het onderhouden van onderlinge solidariteit, het handhaven van een natuurlijk rechtvaardigheidsgevoel en het bewaken van de eigen respectabiliteit.

Deze cultuur was in de loop van de negentiende eeuw zeer succesvol gebleken – en kreeg zelfs een nieuwe betekenis door de ellende van de crisisjaren en van de oorlog. De oude weerbaarheidsmechanismen bleken nog weinig aan belang te hebben ingeboet. Tot de kenmerken behoorden een aantal vaste overtuigingen en verhoudingen, waaronder een scherpe markering van de eigen groep tegenover de buitenwereld, een groot verschil in het functioneren van mannen en vrouwen en een sterke nadruk op de afstand tussen verschillende generaties. Deze neoklassieke principes pasten niet alleen wonderwel in een fase van wederopbouw, maar vormden ook het cement binnen de zuilen. Ze sloten immers goed aan bij het voor de verzuiling zo kenmerkende wij-zij-perspectief: daarmee was gedefinieerd wie men vertrouwde en wie niet.

Zelf herinner ik me nog goed hoe mijn moeder, als er een collectant voor een goed doel aan de deur verscheen, altijd vroeg: ‘Van wie gaat het uit?’ Bedrog door een ‘andersdenkende’ viel min of meer te verwachten, het was in ieder geval wijs daar rekening mee te houden, maar bedrog door een zuilgenoot behoorde tot de grootste teleurstellingen. In dat geval was niet zozeer de goedgegeloofigheid beschaamd, maar het vertrouwen misbruikt.

Daarmee vormen de jaren vijftig een periode die gekenmerkt werd door wat je zou kunnen noemen verdeeld vertrouwen. In het algemeen stond men wantrouwend tegenover de buitenwereld, waarbij ‘de Russen’ golden als het summum van onbetrouwbaarheid. Nederland stond daar tegenover als ‘ons kleine landje’. Een landje dat in de - over het geheel genomen - onbetrouwbare wereld gold, of liever: zou moeten gelden, als een wonder van degelijkheid en betrouwbaarheid.

Binnenslands was men gewoon de eigen zuil als de beste vertegenwoordiger van dat degelijke volk te zien en de andere zuilen op zijn best als hinderlijke bijverschijnselen, zo niet als regelrechte bedreigingen. Het is niet moeilijk allerlei uitingen te vinden van het wantrouwen tussen protestanten en katholieken, liberalen en socialisten.

Paradoxaal genoeg verschaftte deze geritualiseerde vijandigheid toch een groot gevoel van geborgenheid: een klein land achter de dijken, verdeeld in overzichtelijke polders met elk een eigen hoogheemraadschap. In gevaarlijker beeldspraak: Nederland was gebalkaniseerd en de 'grote' politiek speelde daarbij geen grote rol. In 1964 had politicoloog Hans Daalder het nog over 'leiding en lijdelijkheid in de Nederlandse politiek'. Daalder stelde vast dat wezenlijke politieke zaken niet als zodanig werden besproken. Als gevolg daarvan was de politiek een 'slecht gekend en weinig geacht bedrijf'. Waaraan valt toe te voegen dat men de overheid niet zozeer vertrouwde als wel aanvaardde – ongeveer zoals de weersgesteldheid.

jezelf zijn

Zoals bekend veranderde dat in de jaren zestig. Ontzuiling en politisering zetten toen in verbijsterend tempo in en uiteindelijk zou daarmee ook de structuur van het 'verdeeld vertrouwen' wegvallen. In eerste instantie ging het om het snel in elkaar zakken van het verzuilde gebouw, maar er zaten nog andere veranderingen aan vast. Zo viel ook het cement binnen de zuilen weg: de neoklassieke arbeiderscultuur. Die werd uitgehold door de groeiende welvaart en vooral ook door de komst van de verzorgingsstaat, met de belofte van bestaanszekerheid. De solidariteit werd aan de staat overgedaan en er gingen steeds meer stemmen op om vooral jezelf te zijn. Menigeen liet zich dat geen twee keer zeggen. Wat demografen de 'standaardlevensloop' noemen werd rond 1970 massaal vervangen door de 'keuzelevensloop', met een steeds grotere variatie in samenlevingsvormen. Wat overigens niet betekende dat er een volstrekt individualisme werd bereikt, waarin geen enkel 'rolpatroon' meer geldig was. Veeleer werden de traditionele manieren om de bevolking te onderscheiden vervangen door één nieuw perspectief: jong en progressief aan de ene kant, oud en conservatief aan de andere kant. Daarmee kreeg ook de politiek een nieuwe betekenis: die werd het terrein waar het nieuwe wij-zij-perspectief op werd uitgevochten in de vorm van de beroemde en beruchte 'polarisatie'. Zowel de VVD als de PvdA hebben elkaar daartoe gretig gebruikt. Om in dat geweld niet ten onder te gaan, begroeven protestanten en katholieken zelfs de onderlinge strijdbijlen en gingen over tot de vorming van het CDA ('Wij buigen niet naar links, we buigen niet naar rechts', verkondigde Van Agt).

Willeke Alberti

Het nieuwe individualisme bracht veel persoonlijke vrijheid, maar het ontstaan van allerlei vormen van geïnstitutionaliseerd vertrouwen werd er niet door bevorderd. Dat zou alleen mogelijk zijn geweest als de verzuiling vervangen was door een scherpe verdeling tussen progressief en conservatief in de politiek – en die overzichtelijke situatie is er, zoals bekend, nooit gekomen. Dat is de kater van de jaren zestig en naarmate het besef ervan sterker doordrong, herwonnen de jaren vijftig aan glans. Vergeten lijken inmiddels alle klachten over spruitjeslucht, sociale controle en wat dies meer zij, om nog maar te zwijgen van de sterke moderniseringsdynamiek in die periode. De melkboer kwam nog langs en je kon je fiets gewoon buiten laten staan. De wereld was overzichtelijk en mensen vormden nog een gemeenschap. Inmiddels is het jeugdsentiment aan zijn tweede jeugd bezig. De tentoonstelling 'Knus: Nederland in de jaren vijftig', die van 9 februari tot 22 mei 2005 in het Noord-

Brabants Museum in Den Bosch werd gehouden, trok in totaal 167 duizend bezoekers. Ze vonden het prachtig, omdat ze daar, als in een toverspiegel, een 'sanitized version' van hun jeugd terugzagen. Het doet me denken aan de prachtregele in 'Spiegelbeeld' (november 1963), gezongen door Willeke Alberti: ' 'k Ben wel jong, maar ik ben toch niet zo jong meer als ik was / 'k Ben wel jong, maar er is toch al zoveel herinnering / 'k Ben wel jong, maar dat zou ik nog zo graag eens overdoen'.

Maar overdoen is onmogelijk, zoals wij ook wel weten. Simone Signoret verzuchtte het in 1985 al: 'Nostalgie is ook niet meer wat het geweest is.' Een terugkeer naar de jaren vijftig zit er niet in, net zo min als een terugkeer naar het vertrouwen van die periode. Dat was immers niet alleen gebaseerd op een handvol geharnaste opvattingen, maar ook nauw verbonden met de structuur van de samenleving – die evenmin terug te halen valt. Bovendien moeten we dat jaren vijftig-vertrouwen niet mooier maken dan het was: een vertrouwen met een giftig buitenlaagje, onlosmakelijk verbonden met een overmaat aan wantrouwen.

Misschien kunnen wij het beter proberen met transparantie, in de overtuiging dat vertrouwen *verdiend* moet worden.